

חג החנוכה

חג האורים

מבוא

חג החנוכה נקרא גם חג האורים. האור הוא נושא מרכזי בחג – האור מופיע בסיפור החג (חידוש הדלקת המנורה בבית המקדש) ובטקס המרכזי של החג (הדלקת נרות בכל שמונת ימי החנוכה). מקובל לקשר את הדלקת הנרות לנס פך השמן. אכן, האור קשור לנס, אך הוא מסמל גם הרבה דברים אחרים. האור מסמל טוב ותקווה, הוא מסמל את כוחה של הרוח וגם שמחה. האור יכול "לגרש את החושך" – את הרוע, את הצער ואת הפחד.

הדלקת הנרות בחנוכה מביעה את כל המשמעויות האלה: אף שהסיכויים היו נמוכים, הצליחו המעטים לנצח את הרבים והחלשים את החזקים – בכוח הרוח ובזכות אמונתם בצדקת הדרך. הגורל אינו נקבע מראש, תמיד יש תקווה ואף יכולת לשפר ולשנות דברים לטובה.

ביחידה זו נתמקד במשמעות הסמלית של האור, ובכך נעמיק את הבנת התלמידים במשמעות החג.

מטרות היחידה

- התלמידים ירכשו ידע כללי על חג החנוכה.
- התלמידים יבינו את משמעותו הסמלית של מושג האור.
- התלמידים יקשרו בין סיפור החג למושג האור
- התלמידים יכירו את חג החנוכה גם בהקשר לחגי חורף אחרים בתרבויות העולם.

חלקי היחידה

פתיחה – משחק חג

חלק א': סיפור המכבים

חלק ב': האור מזכיר לי ... – האור כסמל לדברים חיוביים והקשר בין האור לסיפור החג

חלק ג': אור בחורף ובחלון – הדלקת נרות בחג החנוכה

חלק ה': חג האורים? לא רק אצלנו! – האור כסמל אוניברסלי לתקווה ולשמחה.

סיום – שירת שירי חנוכה בנושא האור ומשימת אישית לחג

הסבר והוראות להכנת המשחק ראו בקובץ "על משחק הרביעיות" שבאתר תל"י. לקישור הקליקו כאן.

קלפים לדוגמה:

<p>חנוכה החח עפי</p> <p>אני אהב את הדלקת הנרות ואת השירים ששירי ביחד.</p>	<p>חנוכה סיפור החח</p> <p>לפני הרבה שנים שלו היוונים בארץ. הם אסרו על היהודים לחיות על פי מצוות התורה. המכבים מרדו ביוונים, ניצחו אותם, וכך יכלו היהודים להמשיך לחיות על פי אמונתם.</p>	<p>חנוכה מצוות החח ומנהגיו</p> <ul style="list-style-type: none"> - מדליקים נרות בחנוכה - שרים את הפיוט "מצולזל זור" - אוכלים סופגניות - משחקים בסביבון 	<p>חנוכה תאריק החח ומנותיו</p> <p>מ"כ"ה בכסלו עד ה' בטבת</p> <p>חח האורים</p>
--	--	--	--

חלק א': סיפור המכבים

1 קריאת "סיפורו של שמעון המכבי"

קריאת הסיפור (המסופר כביכול מפי שמעון, אחד מחמשת בניו של מתתיהו ואחיו של יהודה), מאפשרת חזרה קצרה על הסיפור ההיסטורי של החג. לשון הסיפור מדגישה את מוטיב האור בסיפור החג.

שאלות על הסיפור ההיסטורי:

- אילו גזרות גזר אנטיוכוס?
- אילו יתרונות היו ליוונים על המכבים?
- מדוע בכל זאת יצאו המכבים להילחם ביוונים?
- למה היה חשוב לחגוג את הניצחון בבית המקדש דווקא?

2 דיון בעקבות השיחה בין הקוף לבלש בנושא נס פך השמן

תיאור נס פך השמן מובא בתלמוד הבבלי (מסכת שבת, דף כ"א, עמוד ב'). תיאור זה נכתב מאות שנים לאחר ניצחון המכבים על היוונים (במאה השנייה לפסה"נ). הנס אינו מוזכר כלל במקורות קדומים יותר, ולכן אמינותו ההיסטורית מוטלת בספק. משום כך לא כללנו את הסיפור הזה ב"סיפורו של שמעון המכבי".

עם זאת, היה חשוב להזכיר אותו לתלמידים משום שהוא מובא בתלמוד (יש הסבורים שחכמינו צירפו אותו למסורת כדי להדגיש את מעורבותו של האל בסיפור החנוכה), ויש לו מקום חשוב במסורת החג. סיפור הנס מבטא מסר חשוב של חג החנוכה, את המסר שאין להתייאש (בסיפור המכבים – לא להתייאש גם אל מול הגזרות ועוצמתם של היוונים, לא להתייאש אף שלא היה די שמן למנורה; ובחיים שלנו – לא להתייאש מהקשיים הניצבים לפנינו). על פי המסר, ההפך הוא הנכון: יש ליזום ולפעול (להדליק את המנורה כל עוד יש שמן, למרוד ביוונים בחכמה, לגרש כל חושך בעזרת האור המתאים...)

3 דיון בהערה של הילדה (עמ' 39)

כאמור, השלטון היווני הטיל גזרות על היהודים ופגע באחת מזכויות האדם הבסיסיות ביותר – בחופש הדת. בחברה דמוקרטית תקינה מעשה כזה לא היה מתקבל. אפשר להביא דוגמאות לשמירת חופש הדת בישראל היום (אפשר להזכיר, למשל, שבמדינת ישראל אסור לדרוש מיהודי לעבוד בשבת, אלא אם כן הוא עובד בתפקיד חיוני. מי שאינו יהודי רשאי לבחור יום מנוחה שבועי – שבת, יום שישי או יום ראשון, לפי רצונו או אמונתו).

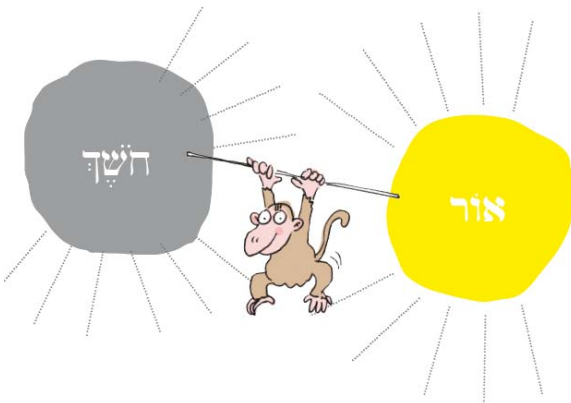
חלק ב': האור מזכיר לי ... – האור כסמל לדברים חיוביים

1 סיפור של אור וחושך – "אור" וחושך" ב"סיפורו של שמעון המכבי"

במשימה 2 מתבקשים התלמידים להעתיק למחברותיהם מילים וביטויים של "אור" ושל "חושך" המופיעים בסיפור שמעון המכבי (עמ' 39), לדוגמה – ביטויים של אור: (ימים) של אור, להלהיב, האור בקצה המנהרה, הדבר בער בנו, הדלקנו את המנורה ועוד. ביטויים של חושך: ימים של חושך, כוחות החושך, סילקנו את החושך ועוד.

השאלה בבועת המחשבה: בתחילת הסיפור, כאשר שמעון מספר על דיכוי חופש הדת, מופיעים ביטויים רבים הקשורים לחושך. לעומת זאת, בסוף הסיפור, כאשר הוא מספר על ניצחון מכבים, מופיעים ביטויים רבים הקשורים לאור. אפשר לשאול את התלמידים מדוע זה כך, ולסכם: אור מעלה אסוציאציות חיוביות; חושך מעלה אסוציאציות שליליות. מיד נרחיב בנושא זה (משימה 3).

2 אור מזכיר לי ... חושך מזכיר לי ...

משימה 3 נועדה להבהיר את המשמעות הסמלית של המילים אור וחושך. תשובות אפשריות: אור: אמונה, אומץ, נצליח, תקווה, ניצחון ועוד. חושך: חרדה, חוסר ודאות, גזרות ועוד.

3 האור – מיוחד ומקסים – על ייחודיות האור

הריאיון עם גברת אורה (חלק ראשון, עמ' 42 בספר לתלמידים) ומשימה 4 עוסקים בתכונות הייחודיות לאור.

תשובות למשימה 4: א-2, ב-3, ג-1.

בסוף המשימה כדאי לבקש מהתלמידים לספר על מקרה שחוו או שמעו המתאים לאחת הציטטות.

4 האור וסיפור המכבים

הריאיון עם גברת אורה (חלק שני, עמ' 43 בספר לתלמידים) ומשימות 5-6 עוסקים בקשר בין משמעויות האור לבין סיפור המכבים. תשובות למשימה 5: א-3, ב-2, ג-1.

חלק ג': האור בחורף ובחלון – הדלקת נרות בחג החנוכה

1 אור בחורף

הריאיון עם גברת אורה (חלק שלישי, בועת דיבור ראשונה, עמ' 44 בספר לתלמידים) מעלה סיבה נוספת למרכזיותו של האור בחנוכה: חנוכה חל בשיא החורף, בתקופה שבה הימים קצרים במיוחד והלילות ארוכים במיוחד. הדלקת הנרות מוסיפה אור ו"מגרשת" את החושך שבחוץ, ובמובן הסמלי – מוסיפה שמחה ותקווה ועוזרת להתמודד עם עצב ופחד.

2 אור בחלון

הריאיון עם גברת אורה (חלק שלישי, בועת הדיבור השנייה והשלישית, עמ' 44 בספר לתלמידים) כדאי לשוחח עם התלמידים על המנהג להציב את החנוכייה בחלון ועל משמעותו. אפשר לשאול: האם כך נהוג גם אצל חלק מהתלמידים בכיתה? האם התלמידים ראו חנוכיות המונחות מחוץ לבית בתוך ארונות זכוכית מיוחדים? מדוע חשוב לפרסם את הנס?

3 סיכום ביניים (ראו משימה 7 ושאלת המחשבה בעמ' 44)

4 המנורה והחנוכייה (משימה 8)

בעקבות משימה 8:

א. הסבו את תשומת לב התלמידים:

בבית המקדש הדליקו המכבים מנורה בת שבעה קנים, ואנחנו מדליקים חנוכייה בת תשעה קנים (1+8).

ב. שאלו באיזה יום מימי החנוכה הודלקה החנוכייה בתצלום של קיפ וחזרו על העובדה שמספר הנרות שמדליקים עולה (נר אחד ושמש ביום הראשון, שני נרות ושמש ביום השני, וכן הלאה).

5 ברכות על הדלקת הנרות בחנוכה (משימה 9)

התלמידים ישלימו את הברכות במחברת. ביום הראשון של חנוכה מברכים שלוש ברכות: "ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם, אשר קדשנו במצותיו וציונו להדליק נר של חנוכה". "ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם, שעשה ניסים לאבותינו בימים ההם בזמן הזה". "ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם, שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה".

בימים האחרים אומרים את שתי הברכות הראשונות בלבד. ברכת "שהחיינו" היא ברכה הנאמרת על דברים חדשים (למשל, על אכילת פרי בפעם הראשונה בשנה, על לבישת בגד חדש, בתחילתו של חג ועוד), לכן היא נאמרת רק בערב הראשון של חנוכה.

חלק ה': חג האורים ? לא רק אצלנו! – האור כסמל אוניברסלי לתקווה ולשמחה

הדתות בעולם שונות ומגוונות, ועם זאת יש כמה וכמה עניינים ורעיונות משותפים גם לתרבויות רחוקות מאוד זו מזו, למשל, האור. המשמעויות הסמליות החיוביות המיוחסות לאור – תקווה, שמחה, אופטימיות ורוחניות – הן כנראה עניין כלל-אנושי. בספר לתלמידים הבאנו שתי דוגמאות לתרבויות שבהן, כמו בתרבות היהודית, חוגגים חגי אור – התרבות היהודית והתרבות הנוצרית, ויש גם דוגמאות רבות אחרות.

המדור "הידעתם?" בעמ' 46 מציג את חג הדיוול הוודי ומדגיש את מוטיב באור בחג המולד הנוצרי. כמו חג החנוכה, גם חג המולד חל בשיא החורף (ב־25 בדצמבר).

הרחבה: דוגמה נוספת לחג שהאור הוא נושא מרכזי בו הוא "חג הקדושה לוציה". החג נחגג בעיקר בשוודיה, והשם לוציה פרושו "אור". החג חל גם כמה ימים לפני חג המולד, ב־13 בדצמבר. החג מבשר את ניצחון האור על החושך, ונהוג לקיים בו תהלוכה של בנות נושאות נרות, ובראשה – נערה החובשת לראשה כתר של נרות.

סיום

שירת שירי חנוכה העוסקים באור

נ"ב בשיר "כד קטן" אין מילים קשות, אך יש בו משפטים מורכבים, וכדאי לבדוק שהתלמידים מבינים את הנאמר בו.

משימה 10: אפשר להבחין בכד קטן המוסתר באיור הקוף בעמ' 45.

פעילות סיום אישית: לתלמידים ילידי הארץ מובן מאליו שכאשר משוטטים ברחובות בחגים רואים את סמלי החג בכל מקום. כדאי לדבר על הייחוד שבדבר – החוויה של יהודים הגרים בחו"ל אחרת לגמרי!